

Teoria statului și dreptului. Filosofia dreptului

CZU 343.137:2

NOȚIUNEA ȘI PREMISELE JUSTIȚIEI PENTRU COPII

Vladislav GALEMBA

lector superior, Catedra „Pregătire militară și intervenții profesionale”, comisar-principal

Justiția în interesul copilului este marcată de firul roșu care reprezintă ideea de abordare și grijă deosebită față de un copil în contact cu sistemul de justiție.

Justiția prietenoasă copilului înseamnă un sistem de justiție care garantează respectarea și implementarea tuturor drepturilor copiilor la cel mai înalt nivel posibil, ținând cont de anumite principii și acordând atenția corespunzătoare nivelului de maturitate al copilului și înțelegerii circumstanțelor cazului – este o justiție accesibilă, potrivită vârstei, rapidă, adaptată și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului.

Cuvinte-cheie: *justiția juvenilă, drepturile copiilor, reguli de conduită, domeniul jurisprudenței, echitatea socială.*

Justice in the best interests of the child is marked by the red thread that considers the idea of approach and special care for the child in contact with the power of justice.

Child-friendly justice is needed for a justice system that ensures that all children's rights are respected and enforced at the highest possible level, that takes into account the main principles and pays less attention to the child's level of maturity; and of the representatives of the circumstances of the case, is an accessible justice, appropriate small fast, adapted and focused for the needs and rights of the child.

Keywords: *juvenile justice, children's rights, rules of conduct, case law, social equity.*

Introducere. Justiția pentru copii, pe lângă importanța acordată principiilor, înseamnă respectarea și aplicarea drepturilor copilului – dreptul de a participa la proces și de a înțelege procedurile care se desfășoară, dreptul la un proces echitabil, dreptul de a fi informat, de a fi reprezentat, dreptul la protecția vieții private, la integritate și demnitate. Acestea urmează să fie aplicate în toate situațiile în care copilul se află în contact cu oricare dintre organele competente care implementează legislația penală sau civilă.

Indiferent dacă au statut de bănuț sau victimă a unei infracțiuni, mai mulți băieți și fete din Moldova se confruntă cu un sistem al justiției care pune accentul, în primul rând, pe soluționarea cazurilor, fără a ține cont prea mult de nevoile copiilor. Copiii care interacționează cu sistemul justiției se confruntă cu obstacole, începând cu o legislație care nu ține cont de drepturile lor specifice și îi tratează ca pe niște adulți și terminând cu lipsa de asistență juridică.

Din păcate, în cazul copiilor care au comis o infracțiune, detenția nu se utilizează încă, în mod constant, în calitate de măsură de ultimă instanță, cu o durată cât mai scurtă. Rareori se recurge la alternative – detenție sau la servicii de reabilitare și de reintegrare a copiilor și a familiilor lor.

Mileniul trei reclamă necesitatea elaborării unor strategii în continuă modificare de autoevaluare și autoperfecționare a societății. În acest context, un rol aparte revine studierii perfecționării legislației ce

susține și promovează drepturile copiilor ca un factor inerent oricărei societăți.

În întreaga lume, justiției juvenile îi este acordată o atenție tot mai mare. Comunitatea internațională și majoritatea societăților au acceptat, într-o măsură mai mare sau mai mică, faptul că copiii trebuie să beneficieze de un tratament diferit de cel aplicat adulților, atunci când sunt suspectați de a fi sau intră în conflict cu legea.

Conținutul de bază. După declararea Independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991 și odată cu începutul reformei de drept și judiciare, au fost adoptate mai multe legi și au fost operate modificări în Codul Penal, Codul de Procedură Penală (CPP), Codul Contravențional și alte legi care reglementează și situația din domeniul justiției juvenile.

Principalul izvor de drept este Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 cu modificările ulterioare. Primul articol al Constituției afirmă că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu alte acte internaționale la care Republica Moldova este parte.

În cazul discordanței între legislația națională și

cea internațională, reglementările internaționale au prioritate. Or, Curtea Constituțională a stipulat, prin Hotărârea sa cu nr.55 din 14 octombrie 1999, că principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern. Dacă există discrepanțe între pactele și tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului și legile interne ale Republicii Moldova, organele de drept sunt obligate, potrivit interpretării date de Curtea Constituțională în virtutea art.4 alin.(2) din Constituție, să aplice reglementările internaționale. Potrivit Constituției, aceste interpretări ale Curții Constituționale au forță obligatorie pentru toți subiecții de drept.

Principiul priorității actelor internaționale a fost confirmat și de către Plenul Curții Supreme de Justiție (CSJ) care, prin Hotărârea sa nr.2 din 30 ianuarie 1996, a recomandat instanțelor judecătorești să aplice direct dispozițiile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte, dacă legislația națională contravine actului internațional. Același principiu a fost expus și dezvoltat în Hotărârea Plenului CSJ din 19 iunie 2000 „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale” [3, p.14].

În acest sens merită menționat că Republica Moldova a aderat la un șir de acte internaționale pertinente domeniului justiției penale pentru copii: Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, Convenția Europeană privind Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delicvenței Juvenile, Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor privați de Libertate, Convențiile împotriva torturii, etc. Acestea, deci, pot fi utilizate plenar de către instanțele judiciare și devin tot mai frecvente cazurile când judecătorii aplică la modul direct prevederile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

La etapele actuale au fost implimentate un șir de acte normative prin intermediul cărora este vizat domeniul justiției pentru copii, prin intermediul monitorizării, identificării și protejării copiilor aflați în dificultate sau celor ce provin din familii socialmente – vulnerabile.

Printre astfel de acte, cu impact vizibil asupra domeniului justiției juvenile putem enumera:

- Hotărârea de Guvern nr.270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copii-

lor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, ce stabilește mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului [1];

- Hotărârea de Guvern nr.7 din 20.01.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, scopul fiind crearea unui organ abilitat cu eliberarea avizului pentru aprobarea măsurilor de sprijin familial privind depășirea situațiilor de risc și prevenirea separării copilului de familie, precum și a măsurilor de protecție a copilului separat de părinți [2].

Recomandările Comitetului ONU privind drepturile copilului.

În septembrie-octombrie 2002, Comitetul ONU privind Drepturile Copilului, organul internațional superior în domeniul implementării drepturilor copilului, a examinat la Geneva Raportul inițial al Guvernului Moldovei privind măsurile de implementare a Convenției cu privire la Drepturile Copilului (CDC).

Comitetul și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu modul de administrare a justiției juvenile, și, în special, compatibilitatea acestuia cu articolele 37, 39 și 40 ale CDC, precum și cu alte standarde internaționale relevante.

Odată cu salutarea adoptării noului Cod Penal, Comitetul și-a exprimat îngrijorarea „cu privire la absența unui sistem separat de justiție juvenilă, a unui personal specializat sau a unor judecători cu pregătire în domeniu, precum și la faptul că nu există un mecanism de implementare a prevederilor speciale pentru delicvenții juvenili cuprinse în legislație, din cauza lipsei de capacități și de expertiză în domeniu”.

Comitetul a recomandat Guvernului Republicii Moldova:

- să constituie, cât mai devreme cu putință, un sistem specific de justiție juvenilă;
- să continue revizuirea legislației și practicii cu privire la sistemul de justiție juvenilă, pentru a asigura cât mai curând conformitatea acestuia cu prevederile Convenției, mai ales cu articolele 37, 40 și 39, precum și cu alte standarde internaționale relevante în domeniu, cum ar fi Standardele minime pentru administrarea justiției juvenile (regulile de la Beijing) și Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delicvenței juvenile (Principiile de la Riyadh);
- să întreprindă măsuri legislative pentru instituirea unui sistem de arest preventiv limitat, pentru durate scurte, în conformitate cu prevederile și principiile Convenției;
- să recurgă la detenție, inclusiv la arestul preven-

tiv, doar ca o măsură de ultimă instanță, pentru o perioadă cât mai scurtă, și nu mai lungă decât perioada prevăzută prin lege, și să asigure separarea copiilor de deținuții adulți;

- să utilizeze măsuri alternative la toate formele de privare de libertate ori de câte ori este posibil și să consolideze rolul și funcțiile Comisiilor pentru minori la nivel municipal și județean, vechind ca acestea să acționeze în deplină concordanță cu prevederile Convenției;

- să consolideze măsurile de prevenire, cum ar fi susținerea rolului familiilor și comunităților în încercarea de a elimina condițiile sociale care conduc la probleme cum ar fi delicvența, infracțiunile și dependența de droguri;

- să încorporeze în legislația și practicile sale Regulile Națiunilor Unite pentru protecția delicvenților juvenili privați de libertate, mai ales pentru a garanta accesul acestora la proceduri eficiente de plângere cu privire la toate aspectele referitoare la modul în care sunt tratați;

- să asigure accesul la educație al fetelor și băieților aflați în detenție;

- în lumina articolului 39, să ia măsurile adecvate pentru a promova recuperarea și reintegrarea socială a copiilor implicați în sistemul de justiție juvenilă;

- să solicite asistență, printre altele, din partea Biroului Înaltului Comisariat pentru Drepturile Omului, Centrul Națiunilor Unite pentru prevenirea infracționalității pe plan internațional, Rețelei internaționale privind justiția juvenilă, UNICEF, precum și prin intermediul Comitetului de Coordonare al Națiunilor Unite privind consultanța și asistența tehnică în domeniul justiției juvenile [3, p.56].

Principiile justiției pentru copii.

Domeniul justiției pentru copii, la fel ca toate domeniile vieții omului, sunt reglementate de legislația națională și internațională. Totodată, este de menționat că reglementarea compartimentului justiției pentru copii, precum și implimentarea și reglementarea acestuia nu poate fi realizat totalmente fără stabilirea principiilor de bază, conform cărora se va acționa în interesele copiilor.

Interesul superior al copilului – În toate deciziile care sunt luate în contextul administrării justiției juvenile, interesul superior al copilului va fi primul luat în considerare. Copiii sunt diferiți de adulți în ceea ce privește dezvoltarea lor psihologică, fizică, emoțională precum și în ceea ce privește nevoile lor educaționale. Aceste diferențe constituie baza pentru o mai mică culpabilitate a copilului în conflict cu legea. Toate aceste diferențe stau la baza militării pentru o justiție pentru minori separată de cea a adulților pentru că este necesar un tratament diferențiat al acestora.

Astfel protecția interesului superior al copilului înseamnă faptul că obiectivele tradiționale ale justiției penale (represiunea, pedeapsa) trebuie să facă loc reabilitării și justiției restaurative, toate acestea realizate astfel încât să se asigure o bună protecție a societății în același timp cu protecția personalității minorilor.

Non-discriminarea – Trebuie luate toate măsurile pentru a asigura tratamentul egal al tuturor copiilor care sunt în conflict cu legea. O atenție deosebită trebuie acordată discriminării de facto, care poate apărea în urma implicării în justiție a unor grupuri defavorizate – copiii străzii, copii care aparțin unor minorități rasiale, religioase, lingvistice, copii de sex feminin, copii cu dizabilități sau copii care sunt adesea în conflict cu legea (recidiviști). Este importantă realizarea pregătirii continue a personalului implicat în administrarea justiției pentru minori, precum și stabilirea unor reguli, regulamente și protocoale care să sublinieze necesitatea unui tratament egal al copiilor care să faciliteze o bună intervenție, recuperare și reinsertie socială a lor.

Dreptul la viață și la dezvoltare – Intervenția justiției juvenile trebuie să asigure copilului dreptul la viață și, în special, la dezvoltare. Privarea de libertate are consecințe negative pentru dezvoltarea armonioasă a copilului și afectează serios reintegrarea în societate. Privarea de libertate, inclusiv arestul, detenția și închisoarea, trebuie utilizate în ultimă instanță și pentru o foarte scurtă perioadă de timp, astfel încât dreptul copilului la dezvoltare să fie în totalitate respectat și asigurat.

Dreptul de a fi ascultat – Dreptul copilului de a exprima liber punctul său de vedere în toate privințele care îl pot afecta trebuie respectat și implementat în toate stadiile procesului în justiția pentru minori.

Dreptul la demnitate – Sunt prevăzute un set de principii fundamentale pentru tratamentul copilului în conflict cu legea.

- Intervenția asupra copilului trebuie să fie în concordanță cu principiul fundamental conform căruia toți oamenii sunt născuți liberi și egali în drepturi și demnitate, iar acest principiu trebuie respectat pe durata întregului proces, de la primul contact cu legea până la implementarea tuturor măsurilor în justiția pentru minori;

- Tratamentul aplicat minorilor trebuie să inducă și să crească respectul copilului pentru drepturile omului și a libertății celorlalți cetățeni. Acest principiu necesită un respect pentru implementarea garanțiilor unui proces corect, astfel încât toți actorii care intervin în procesul juridic, dacă nu respectă aceste principii și garanții nu pot fi un bun exemplu, astfel încât copilul să poată la rândul său să respecte libertățile și drepturile celorlalți;

- Tratamentul aplicat minorului trebuie să ia în considerare vârsta copilului și să promoveze reintegrarea sa astfel încât să-i asigure acestuia un rol constructiv în societate. Astfel toți profesioniștii care vin în contact cu minorul trebuie să aibă cunoștințe în ceea ce privește dinamica și dezvoltarea copilului, astfel încât să se poată lua decizii cât mai apropiate de nevoile de dezvoltare imediate ale copilului și să se elimine orice formă de violență care poate fi asupra lui;

- Respectul demnității copilului cere ca orice formă de violență asupra lui în timpul tratamentului minorului în conflict cu legea trebuie să fie absolut interzisă și prevenită [4].

Garanțiile necesare pentru realizarea unui proces corect în justiția pentru minori.

Justiția juvenilă nonretroactivă – Înseamnă că niciun copil nu poate fi acuzat sau condamnat conform legii penale pentru acte sau omisiuni care la momentul comiterii lor nu erau interzise de legile naționale sau internaționale. Niciun copil nu va fi pedepsit cu o pedeapsă mai aspră decât cea aplicabilă la momentul la care el/ea a încălcat legea penală. Dacă o modificare a legii, după comiterea actului, prevede o pedeapsă mai ușoară, copilul va beneficia de această modificare.

Prezumția de nevinovăție. Presumția de nevinovăție este fundamentală pentru protecția drepturilor copilului aflat în conflict cu legea. Înseamnă că dovedirea acuzației aduse copilului este în sarcina procurorilor. Copilul bănuit sau acuzat că a încălcat legea penală este presupus nevinovat și este vinovat doar dacă aceste acuzații se dovedesc adevărate. Copilul are dreptul de a fi tratat conform cu această presupunere și toate autoritățile publice sau de alt gen implicate trebuie să se abțină să prejudicieze rezultatul judecării. Datorită lipsei de înțelegere a procesului, a temerilor sau din alte motive, copilul se poate comporta într-un mod dubios, dar autoritățile nu trebuie să presupună că el este vinovat fără a avea dovezile cele mai clare.

Dreptul de a fi audiat. Acest drept se referă la faptul că i se garantează copilului dreptul de a fi audiat în orice procedură judiciară sau administrativă, fie direct, fie printr-un reprezentant sau printr-un organism, într-o modalitate conformă cu regulile procedurale ale legilor naționale. Este clar că pentru un copil bănuit sau acuzat, sau recunoscut că a încălcat legea penală, dreptul de a fi audiat este fundamental pentru a avea parte de o judecată corectă. Este la fel de clar că acel copil are dreptul de a fi audiat direct și nu doar printr-un reprezentant sau printr-un organism, dacă este pentru binele său. Acest drept al copilului trebuie să fie bine respectat în toate fazele procesului,

începând cu faza anterioară judecării când copilul are dreptul de a rămâne tăcut, ca și dreptul de a fi audiat de poliție, de procurori și de judecător. Dar, de asemenea, se aplică și fazei de decizie judecătorească și fazei de implementare a măsurilor impuse.

Cu alte cuvinte, copilului trebuie să i se ofere oportunitatea de a-și exprima liber opiniile și acestora trebuie să li se acorde atenție conform vârstei copilului. Acest lucru înseamnă că acel copil, pentru a participa efectiv la proceduri, trebuie să fie informat nu doar de acuzațiile care i se aduc, dar și asupra informațiilor referitoare la procesul de judecată și asupra posibilelor măsuri care pot fi luate în ceea ce-l privește. Copilului ar trebui să i se ofere oportunitatea de a-și exprima părerile cu privire la măsurile (alternative) care ar putea fi luate și trebuie ținut cont și luate în considerare preferințele pe care el le are în acest sens. Presupunerea că acel copil este responsabil de o anumită crimă implică faptul ca el să fi fost competent și capabil să își asume deciziile pentru care este bănuit că ar fi încălcat legea penală. S-ar putea continua, fără a se presupune că judecătorii implicați sunt responsabili de luarea deciziilor. Dar, a trata copilul ca un obiect pasiv înseamnă că nu i se recunosc drepturile și contribuie la o anumită reacție din partea sa. Toate aceste recomandări ar trebui să se aplice și pentru implementarea măsurii impuse. Cercetările arată că o angrenare activă a copilului în acest mod de implementare va contribui în majoritatea cazurilor la un rezultat pozitiv.

Dreptul de a participa efectiv la proceduri. Un proces corect presupune ca un copil bănuit sau acuzat de a fi încălcat legea penală să fie capabil să participe efectiv la proces și, de aceea, necesită ca el să înțeleagă acuzațiile și posibilele consecințe și pedepse, pentru a indica reprezentantului legal ce să-i întrebe pe martori, pentru a oferi o descriere a evenimentelor și pentru a lua deciziile corespunzătoare cu privire la dovezile, mărturia și măsurile ce se impun. Articolul 14 din Regulile de la Beijing indică faptul că procedurile ar trebui conduse într-o atmosferă de înțelegere care să îi permită copilului să participe și să se exprime liber. Ținând cont de vârsta copilului e posibil să se poată solicita modificări ale procedurilor și practicilor judecătorești.

Asistența legală sau de alt gen. Copilului trebuie să i se garanteze asistența legală sau de alt gen în pregătirea și prezentarea apărării sale. Comitetul pentru drepturile copilului solicită să i se ofere copilului asistență, care nu este în mod necesar conform tuturor circumstanțelor legale, dar care trebuie să fie corespunzătoare. Instituțiile Statului decid cum va fi acordată aceasta asistență, dar este gratuită. Comitetul recomandă Instituțiilor Statului să ofere pe cât posibil

asistență legală adecvată, precum judecători experți sau profesioniști judiciari. Este posibilă și alt gen de asistență (de exemplu, asistență socială), dar persoana respectivă trebuie să aibă suficiente cunoștințe și să înțeleagă diversele aspecte legale ale procesului justiției juvenile și trebuie să fie instruită în asistența copiilor delincvenți. Copilul și asistentul social al său trebuie să aibă suficient timp și posibilități de a pregăti apărarea. Comunicarea între copil și asistentul său social, în scris sau verbal, ar trebui să se desfășoare în condițiile respectării confidențialității și completei respectări a garanțiilor oferite pentru și în numele dreptului copilului de a fi protejat de orice îi poate prejudicia intimitatea [4].

Concluzie. Actualitatea problemei drepturilor copilului în epoca contemporană este de netăgăduit și se bucură de o recunoaștere generală. Abordarea ei concretă presupune luarea în considerare a unui larg spectru de probleme și implicații de natură politică, economică, culturală, precum și a particularităților dezvoltării istorice și a etapelor de dezvoltare a societății. Interesul larg pe care îl suscită astăzi problematica drepturilor copilului se constituie într-o recunoaștere incontestabilă a complexității și originalității acestei instituții, dar și a faptului că ea privește, în mod direct, circa o treime din populația globului pământesc.

În Republica Moldova, ca o moștenire a trecutului sovietic, mulți copii au fost plasați în instituții rezidențiale, deoarece părinții și specialiștii considerau că acestea ar putea oferi o îngrijire mai bună copiilor cu o situație dificilă, de exemplu un părinte lipsă, sărăcie sau dizabilități. Din cauza acestor convingeri, s-a investit puțin în serviciile comunitare de susținere a familiilor și copiilor vulnerabili, deși s-a demonstrat că aceste servicii sunt mai eficiente și mai puțin costisitoare. Incluziunea socială în comunitate și instituțiile școlare sunt premise importante pentru

dezvoltarea armonioasă a copiilor. Instituționalizarea trebuie să fie o măsură de ultimă instanță, cu o durată cât mai scurtă.

Drepturile copiilor aflați în contact cu legea în calitate de delicvenți, victime sau martori ai infracțiunilor nu sunt pe deplin realizate, iar eforturile pentru reintegrarea lor într-un mediu familial sau în comunitățile de unde provin la fel să fie susținute mai departe.

Domeniul justiției pentru copii a fost și va continua să persiste în rândul problemelor și tematicilor prioritare pentru instituțiile statale, internaționale și nonguvernamentale. Evoluția acestui compartiment este necesară pentru o dezvoltare continuă și prosperă a statului democratic, ce plasează în prim-plan dorințele și necesitățile cetățenilor săi.

Referințe bibliografice

1. Hotărârea Guvernului nr.270 din 08.04.2014, cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.92–98 din 18.04.2014.
2. Hotărârea Guvernului nr.7 din 20.01.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13–19 din 22.01.2016.
3. Justiția juvenilă în Republica Moldova. Raport de evaluare. Poate fi accesat la următorul link: http://irp.md/activity/justice_children/69-justitia-juvenila-in-republica-moldova.html, (vizitat la 04.06.2020).
4. Drepturile copiilor în administrarea justiției pentru minori, în concordanță cu recomandările Comitetului pentru Drepturile Copilului al Națiunilor Unite elaborate în februarie 2007. Poate fi accesat la următorul link: http://irp.md/uploads/1233561648_ro.pdf, (vizitat la 08.06.2020).